

Diakroniset teokset

Heidi Ronkainen, Kansalliskirjasto

6.10.2022

Diakroniset teokset

- Teos, jonka on suunniteltu ilmestyvän ajan kuluessa, ei yksittäisenä julkaisutapahtumana
 - kausijulkaisut
 - päivittyvät julkaisut
 - moniosaiset monografiat
- Diakronisen teoksen ydin on suunnitelma sisällön muuttumisesta

Uudistuneen RDA:n tuomat muutokset

- Terminologia
- Laajennussuunnitelma
- Uutta kuvailua edellyttävät muutokset

→ Osa muutoksista edellyttää uutta tietomallia

Laajennussuunnitelma

- Kuvaa suunniteltua toimintatapaa teoksen sisällön laajentamisesta ajan kuluessa
- Diakroniset teokset jaetaan kahteen tyyppiin sisällön laajentamisessa käytettävän menetelmän mukaisesti:
 - laajentuminen kartuttamalla
 - laajentuminen korvaamalla

Laajentuminen kartuttamalla

- Peräkkäisesti ilmestyvä teos eli perinteinen kausijulkaisu
- Teoksen edellisten iteraatioiden sisältö säilytetään

Laajentuminen korvaamalla

- Päivittyvässä teoksessa on suunnitelma korvata sisältö tietyin väliajoin
- Teoksen edellisiin iteraatioihin ei ole välttämättä pääsyä

Laajennusattribuutit 1/3

- Laajentumisen vaatimus
 - Erottaa diakronisen teoksen staattisesta teoksesta
 - Kenttä 335 MARC21:ssä esim.
 - 335 ## †a static plan †2 rdaep
 - 335 ## †a successive determinate plan †2 rdaep
 - 335 ## †a successive indeterminate plan †2 rdaep
- tarvittavat termit ja fraasit lisätään Metatietosanastoon
- osakentässä 2 on termin lähde
- otetaan käyttöön, mutta ei pakolliseksi

Laajennusattribuutit 2/3

- Laajentumisen tapa
 - Kuvaa sisällön laajentamisessa käytettyä menetelmää
 - *Arvo päivittyminen* liittyy diakroniseen teokseen, kun sisältö laajentuu korvaamisen kautta
 - *peräkkäisyys* liittyy diakroniseen teokseen, kun sisältö laajentuu karttumisen kautta

Laajennusattribuutit 3/3

- Laajentumisen loppuminen
 - Kuvaa sisällön laajentumisen oletettua kestoaa
 - Arvo *määrätty* liittyy diakroniseen teokseen, kun sisällön laajentumisella on etukäteen määritetty loppu
 - Esim. moniosainen monografia
 - *määrittämätön* liittyy diakroniseen teokseen, kun sisällön laajentumiselle ei ole etukäteen määritettyä loppua

Päivittyvän teoksen kuvailu

- Jos teos sisältää suunnitelman sisällöllisen muuttumisen päättymisestä tulevaisuudessa:
 - merkitään *päivittyvä määrätty suunnitelma* laajennussuunnitelman arvoksi
335 ## \$a päivittyvä määrätty suunnitelma \$2 rdaep
 - esim. projektien wikit
- Jos teos ei sisällä suunnitelmaa sisällöllisen muuttumisen päättymisestä tulevaisuudessa:
 - 335 ## \$a päivittyvä määrittämätön suunnitelma \$2 rdaep
 - esim. päivittyvä verkkosivu

Peräkkäisesti ilmestyvän teoksen kuvailu

- Jos teos sisältää suunnitelman sisällöllisen muuttumisen päättymisestä tulevaisuudessa:
 - 335 ## \$a peräkkäinen määrätty suunnitelma \$2 rdaep
 - esim. romaanisarjat, moniosaiset hakuteokset
- Jos teos ei sisällä suunnitelmaa sisällöllisen muuttumisen päättymisestä tulevaisuudessa:
 - 335 ## \$a peräkkäinen määrittämätön suunnitelma \$2 rdaep
 - esim. kausijulkaisut, sanomalehdet, sarjat

Milloin tehdään uusi kuvailu?

- Ohjeistuksen pitää olla yhteentoimivaa ISSN-portaalin käytäntöjen kanssa
- RDA:n määrittelemät muutokset esim. teoksen ensisijaisessa nimekkeessä, jotka edellyttävät uutta kuvailua, vastaavat ISSN Manuaalin ja nykyisen sarja-aineiston kuvailun ohjeistusta
- Muutokset julkaisutavassa edellyttävät uutta kuvailua, esim. päivittyvän laajennussuunnitelman vaihtuminen peräkkäiseen laajennussuunnitelmaan (päivittyvästä monografiasarjaksi)
- diakroninen teos muuttuu staattiseksi (laajennussuunnitelmasta luopuminen) tai päinvastoin

Entiteetin rajat 1/3

- Entiteetin rajat kertoo kriteereistä, joiden avulla voidaan määritellä uuden kuvailun tarve
- Muutos suunnitelmassa on välttämätön, kun määritetään eroa kahden diakronisen teoksen välillä.
- Muutos suunnitelmassa osoitetaan seuraavien tavoitteiden ja päämäärien muutoksella:
 - ala tai toimituksellinen linja
 - genre tai kirjallinen muoto
 - kohderyhmä
 - tyyli

Entiteetin rajat 2/3

- käytännössä tämä tarkoittaisi uutta kuvailua, kun jokin edellä mainittu muuttuu
- mahdoton toteuttaa sarja-aineistojen kohdalla, joten kohta edellyttää linjausta
 - SL: Kausijulkaisujen ja päivittyvien julkaisujen kohdalla tee uusi kuvailu vain kun aineisto selvästi indikoi, että kustantaja pitää julkaisua uutena teoksena.

Entiteetin rajat 3/3

EHTO: Kun teos on diakroninen teos ja yhden tai useamman seuraavan elementin arvossa on merkittävä eroavuus:

- ISSN
- Ilmestymistiheys
- merkitään uusi teos
- viitataan vanhaan teokseen suhteella Teos: muunnos linjassa teoksesta

Ilmestymistiheys:

- Merkittävä eroavuus tämän elementin tai *elementin alatyypin* arvossa voi osoittaa entiteetin rajan, joka edellyttää uuden entiteetin tapauksen merkitsemistä.

SL: Älä noudata vaihtoehtoa, jos sarja-aineistossa vaihtuu vain ilmestymistiheys

SL: Jos luodaan uusi teos ISSN-tunnuksen vaihtuessa, viitataan aikaisempaan teokseen suhteella Teos: muunnos linjassa teoksesta. (joka siis tarkoittaa, että uuden teoksen julkaisupolitiikassa/linjassa on tapahtunut muutos verrattuna vanhaan teokseen)

TEM-lukko (teos-ekspressio-manifestaatio)

- Diakroninen teos perustuu suunnitelmaan. Jos suunnitelmassa tapahtuu muutos, joka muuttaa diakronista teosta toteuttavan ekspression tai sen sisältävän manifestaaation ominaisuuksia, tarkoittaa se sitä, että on olemassa toisistaan erillisiä suunnitelmia. Ja jos diakronisen teoksen teoksessa, ekspressiossa tai manifestaatiossa tapahtuu merkittäviä muutoksia, tehdään kaikista kolmesta entiteetistä uusi kuvailu. Diakroninen teos siis toteutuu vain yhdessä ekspressiossa ja sisältyy vain yhteen manifestaaatioon → TEM-lukko
- esim. diakronisen teoksen ekspression kahden tai useamman manifestaaation sisältö voi eriytyä, jos suunnitelma yhdelle tallennetyypille kehittyy eri tavalla kuin suunnitelma toiselle tallennetyypille.
- esim. kieliversiot ovat omia teoksiaan, eivät käännöksiä

Nykytilanne

Teos
suomenkielinen
lehti

Ekspressio
suomenkielinen lehti

Ekspressio
ruotsinkielinen lehti

Manifestaatio
suomenkielinen
painettu lehti

Manifestaatio
suomenkielinen
verkkolehti

Manifestaatio
ruotsinkielinen
painettu lehti

Manifestaatio
ruotsinkielinen
verkkolehti

TEM-lukon mukaisesti

Teos
suomenkielinen
lehti

Teos
suomenkielinen
lehti

Teos
ruotsinkielinen
lehti

Teos
ruotsinkielinen
lehti

Ekspressio
suomenkielinen
lehti

Ekspressio
suomenkielinen
lehti

Ekspressio
ruotsinkielinen
lehti

Ekspressio
ruotsinkielinen
lehti

Manifestaatio
suomenkielinen
painettu lehti

Manifestaatio
suomenkielinen
verkkolehti

Manifestaatio
ruotsinkielinen
painettu lehti

Manifestaatio
ruotsinkielinen
verkkolehti

Teosryhmän kuvailu

- Luodaan kahden tai useamman teoksen teosryhmä antamalla yhteinen tunniste jokaiselle ryhmän teokselle.
- Esim. ISSN-L, joka yhdistää painetun ja verkkoversion ISSN-tunnukset, jatkossa mahdollisesti myös ryhmä-ISSN, joka yhdistää mm. kieliversiot ja edeltäjä-seuraaja –suhteessa olevat julkaisut

→ Voidaanko/kannattaako tehdä MARC21 –ympäristössä?

Nykytilanne kuvailussa

130 0# \$a Suomen silta, \$l suomi

210 1# \$a Suom. Silta \$b (Pain.)

222 #0 \$a Suomen silta \$b (Painettu)

245 00 \$a Suomen silta.

767 0# \$t Suomen silta \$c (English ed. Print)

767 0# \$t Suomen silta \$c (Svensk utg. Print)

TEOS

MANIFESTAATIO

EKSPRESSIO (RDAn mukainen kuvailu edellyttää uutta tietomallia)

→ Kieliversiot eivät ole diakronisissa teoksissa ekspressioita vaan teoksia

Mahdollista uutta kuvailua

Teoksen ensisijainen nimeke merkitään 130-kenttään silloin, kun teoksella ei ole päävastuullista tekijää (eli ei kenttää 100/110/111). Jos teokselle merkitään päävastuullinen tekijä, silloin teoksen ensisijainen nimeke merkitään kenttään 240.

130 \$a: samannimisten teosten identifioimiseksi lisätään tarvittava määre (vuosiluku, muototermin ym.) päänimekkeen jälkeen sulkuihin. **Entä osakenttä l, onko tarpeen?**

130 0# \$a Suomen silta (**suomi : painettu**), \$l suomi

210 1# \$a Suom. Silta \$b (Pain.)

222 #0 \$a Suomen silta \$b (Painettu)

245 00 \$a Suomen silta.

767 0# \$t Suomen silta \$c (English ed. Print) \$x

767 0# \$t Suomen silta \$c (Svensk utg. Print) \$x

730 0# **\$i** \$a Suomen silta (englanti : painettu) \$x

730 0# **\$i** \$a Suomen silta (ruotsi : painettu) \$x

Merkitäanko teoksen auktorisoitu hakutieto linkkikentissä a-osakenttään? ISSN-portaalin dataprofiili ei hyväksy kenttiä 130/730, miten tämä ratkaistaan? Myös edeltäjä-seuraaja –suhteet ilmaistaan linkkikentissä, vaikka kyseessä on teosten välinen suhde.

Teoksen auktorisoitu hakutieto

- Lähteenä käytetty CONCERT Cataloging Manual CCM (Library of Congress)

Yhteisöt teoksen tekijänä 1/3

- Yhteisö katsotaan teoksen tekijäksi, jos se on vastuussa teoksen synnystä tai julkaisemisesta
 - Vastuu teosten synnystä ja julkaisemisesta
 - Yhteisö A on vastuussa teoksen synnystä ja kustantamisesta.
 - Vastuu teosten synnystä ja julkaistuksi tulemisesta
 - Yhteisö A on vastuussa teoksen sisällön luomisesta ja solmii sopimuksen yhteisön B (joka ei välitä sisällöstä) kanssa sen kustantamiseksi.
 - Vastuu teosten synnystä mutta ei julkaisusta:
 - Yhteisö A toimii konsulttina yhteisölle B, joka kustantaa teoksen. Yhteisö A on vastuussa teoksen synnystä - eli sen sisällön luomisesta. Sarja-aineistoille tämä tilanne on epätavallinen.

Sen lisäksi...

Yhteisöt teoksen tekijöinä 2/3

...teoksen pitää kuulua johonkin seuraavista ryhmistä

- Teokset, jotka ovat luonteeltaan hallinnollisia ja käsittelevät yhteisöä itseään
- Teokset, jotka ovat yhteisön kollektiivisen ajattelun tulos
- Teokset, jotka dokumentoivat lainsäädännöllisten, oikeudellisten, hallinnollisten ja muiden yhteisöjen suorittamia oikeuskäsittelyjä
- Teokset, jotka raportoivat yhteistoiminnasta, joka liittyy
 - Konferenssiin
 - Tutkimusretkikuntaan
 - Tapahtumaan (esim. näyttelyt, festivaalit)
- Teokset, jotka ovat esittäjäryhmän kollektiivisen toiminnan tulosta ja jotka eivät rajoitu pelkästään esittämiseen, toteutukseen tms.
- Kartografiset teokset, jotka ovat yhteisön aikaan saamia ja joissa yhteisö ei ole vastuussa pelkästään kustantamisesta tai jakamisesta

Yhteisöt teoksen tekijöinä 3/3

- juridiset teokset, jotka kuuluvat seuraaviin ryhmiin
 - lait
 - valtionpäämiehen, hallituksen päämiehen tai ylimmän toimeenpanoelimen asetukset
 - lakiesitykset, lakiehdotukset ja valmisteilla olevat lait
 - hallinnolliset säännökset tms.
 - perustuslait, peruskirjat tms.
 - tuomioistuimia koskevat säännöt ja työjärjestykset
 - sopimukset, kansainväliset sopimukset
 - valamiehistölle annetut soveltavaa lakia koskevat ohjeet, syytekirjelmät, oikeudenkäyntimenettelyt ja oikeuden päätökset
- Nimetyt yksittäiset taideteokset, jotka ovat yhteisönä toimivan kahden tai useamman taiteilijan tekemiä
 - → eivät voi olla jatkuvia julkaisuja
- Hallinnollisten tai uskonnollisten yhteisöjen viranhaltijat tms. teoksen tekijöinä

Henkilöt ja suvut teoksen tekijöinä

- Henkilö tai suku katsotaan sarjan teoksen tekijäksi, jos tämä on vastuussa sarja-aineistosta kokonaisuudessaan, ei yhdestä tai muutamasta yksittäisestä osasta. Osoituksena siitä, että henkilö tai suku saattaa olla vastuussa koko sarjasta, katsotaan olevan:
 - a) henkilön nimi tai osa nimestä on päänimekkeessä
 - b) henkilö tai suku on sarja-aineiston kustantajana
 - c) sisältö koostuu henkilökohtaisista mielipiteistä tms.
 - d) sarja-aineistoon liittyvää muuta toimijaa ei ole mainittu.

Esimerkkejä teoksen tekijästä

110 10 \$a Helsingin yliopiston kirjasto (1919-2006) \$0 (FIN11)000034270
222 #0 \$a Vuosikertomus \$b (Helsingin yliopiston kirjasto. Painettu)
240 1# \$a Vuosikertomus (Painettu)
245 1# \$a Vuosikertomus / \$c Helsingin yliopiston kirjasto.

100 10 \$a Mattila, Matti, \$e kirjoittaja, \$e julkaisija.
222 #0 \$a Saranana
240 10 \$a Saranana
245 10 \$a Saranana / \$c Matti Mattila.

830 monoissa

- Nykytilanne; tieto otetaan kentästä 245, kenttä 222 huomioitava
- Jatkossa otetaan auktoriteettitietueesta
 - joka rakentuu kentästä 100/110/111/130 + ISSN + numerointikaava

810 2# \$a Helsingin yliopisto. \$t Vuosikertomus ; \$v 2004.

830 #0 \$a Tutkimuksia (Helsingin yliopisto. Logopedian laitos), \$x 1234-5678 ; \$v 2022, 1.

830 #0 \$a Sitran selvityksiä, \$x 1796-7104 ; \$v 1.

www.kansalliskirjasto.fi

Heidi Ronkainen

heidi.ronkainen@helsinki.fi

issn-keskus@helsinki.fi